

PUTOVANJE KAO BIJEG OD STVARNOSTI KOD NEHAJEVLJEVIH INTELEKTUALACA

Lucijana Armanda

NEHAJEVLJEV KNJIŽEVNI RAD

Književni rad Nehajev započinje dosta rano pa se još kao gimnazijalac javlja u *Nadi* i *Novoj nadi*. Godine 1898., kada je bio u završnom razredu gimnazije, u Hrvatskom zemaljskom kazalištu izvedena je njegova jednočinka *Prijelom*, a nakon nekoliko mjeseci na istoj sceni izvedena mu je i drama *Svjećica*. Vrlo su važni njegovi esejističko-kritički radovi o Gjalskom, Ibsenu, Flaubertu, Tolstoju, a posebno se ističe njegova *Studija o Hamletu* (1915.), u kojoj korijene Hamletove pasivnosti nalazi u fatalizmu te naglašava da Hamletova tragičnost izvire iz subjekta. Nehajev se inače u književnosti zalagao za individualizam i subjektivizam te za analizu unutarnjeg svijeta lika. Prevodio je kazališne komade, operna libreta i druga djela. Značajan je i po novelama, od kojih je glavnina okupljena u zbirci *Veliki grad* (1919.). U novelama kao što su *Zeleno more*, *Poloneza*, *Veliki grad* i *Godiva* baš u duhu moderne crta psihički život nervoznih i tjeskobnih intelektualaca. Druge novele, kao što su *Doktorova noć*, *Iz neznanog kraja*, i *Onaj žutokosi*, govore o socijalnim i etičkim pitanjima

ratnoga i poratnog razdoblja. Ipak, Nehajev je najpoznatiji po svojem romanu *Bijeg* iz 1909. U tom romanu on slika psihološka stanja labilnog intelektualca Đure Andrijaševića. Iako se ovaj roman nastavlja na niz likova kao što su npr. prijatelj Lovro, Janko Borislavić ili Leskovarov Đuro Martić, ipak Andrijašević nosi i neke novosti, a o tim novostima govori Krešimir Nemeć: »(...) svojim raspoloženjem, senzibilitetom i težnjama Nehajevljev lik izražava i temeljnu duhovnu dispoziciju moderne sa svim njezinim proturječnim očitovanjima: nervozom, nemirom, sklonošću autoanalizi, osjećajem nemoći, bijegom od života.«¹ Također, i ovaj roman baš kao i romani Janka Leskovara fragmentira fabulu te naglasak stavlja na psihička stanja i uspomene glavnog lika. Možemo reći da je Nehajev vrlo plodan pisac, kritičar i analitičar. U njegovim radovima očituje se poznavanje ondašnjih vodećih kritičara kao što su Bjelinski, Taine ili Brandes. Za Nehajeva Dubravko Jelčić kaže: »Nehajev je primjer europski naobražena i kozmopolitski orijentirana hrvatskog intelektualca koji se, u životnoj i umjetničkoj zrelosti, vraća svojim nacionalnim korijenima kao izvorištu svoje svijesti i svoga bića.«² Zato s pravom možemo reći da Nehajev spada među vodeća imena hrvatske moderne.

ANALIZA PRIPOVIJETKE *VELIKI GRAD*

Nehajevljeva pripovijetka *Veliki grad* napisana je u Beču 1901., a izašla je u *Obzoru* 1902. godine. Većina kritičara smatra da je ova kao i druge Nehajevljeve pripovijetke priprema za njegov roman *Bijeg*. Ovom pripovi-

---

¹ Nemeć, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana: od 1900. do 1945.*, Znanje, Zagreb 1998., str. 48.

² Jelčić, Dubravko, *Povijest hrvatske književnosti*, Naklada Pavičić, Zagreb, str. 298.

jetkom pisac nas uvodi u svoju tematiku u kojoj će glavno mjesto zauzeti izgubljeni čovjek koji se ne uspijeva snaći u problemima svakodnevnog života. Ako se prisjetimo koliko je Nehajev bio oduševljen Leskovarom, onda nas ne treba čuditi što i on za junake svojih djela izabire izgubljene tipove. Na taj se način i Nehajev ističe kao pravi predstavnik hrvatske moderne – razdoblja koje veliku važnost pridaje čovjeku i istraživanju njegove psihe. Osim toga, za ovu je pripovijetku iznimno bitan i Nehajevljev boravak u Beču na studiju. O tom utjecaju govori i Vice Zanimović pa kaže: »Bečko razdoblje vrlo je značajno u životu M. Nehajeva iz više razloga; s jedne je strane predstavljalo važnu fazu u procesu dogradnje njegova književnog profila i osnovicu karakteristične etape, a s druge se strane depresivno odrazilo na njegovo emocionalno i fizičko biće: sjenka velegrada djelovala je, pored ostalog, potičući sumornu psihičku dispoziciju.«³ Tu depresivnost Nehajev će ugraditi u Frana Mirkovića, glavni lik ove pripovijetke. Na njega će prenijeti svoja iskustva iz Beča i kroz njega će govoriti o svojem iskustvu studiranja u tom gradu, a i o zamkama koje su od mnogih mladića napravile vječne studente. Fran Mirković poslužit će Nehajevu kao dobra prilika da progovori o sumnjama koje u mladom čovjeku može izazvati velegrad poput Beča.

Na samom početku pripovjedač nas upoznaje s Franom Mirkovićem, kojega ne zanima ništa što se događa oko njega. On već jedanaest godina mehanički čini iste korake, ispija istu kavu i gleda ista lica. Njegov veliki problem jest monotonija i činjenica da je postao rob svakodnevnog rutine. Istina, prije jedanaest godina oduševljeno je došao u Beč, koji ga je zapanjio, ali sada mu je svejedno. On je zapao u takvu malodušnost i monotoniju da ga više ne veseli ni snijeg, ni sunce, a ni približavanje Božića. Svaki dan prelazi preko ceste na istom mjestu i u isto vrijeme pa točno zna kada će ga kočijaš opomenuti da pripazi. Jedino uzbuđenje doživljuje kada dobije

---

³ Zanimović, Vice, »Milutin Cihlar Nehajev«, u: Nehajev, Milutin, *Ogledi i članci, pripovijesti, Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knj. 81, Matica hrvatska – Zora, Zagreb 1964., str. 12.

pismo od majke, i to zato što ne želi da ga bilo što izvuče iz te rutine, da ga trgne i osvijesti. Ovako to pripovjedač objašnjava: »A ovo ‘opet‘ značilo je: opet me smetate u mom miru, opet me silite da prekinem odabrani mehanički način svoga života, opet hoćete da mislim o sebi i o drugima, opet mučite mene i sugerirate mi grižnju savjesti i nervoznost.«⁴

Zaključujemo da je Fran zapao u takvu monotoniju da je bilo kakvo odstupanje od rutine za njega pravi napor. Jer, kako drukčije objasniti činjenicu da se on uopće ne veseli majčinu pismu? To majčino pismo nije samo odmak od rutine nego ga ono prisiljava da misli o svom životu i da sebi samom prizna neke stvari, a priznati istinu sebi samom najteže je od svega. Majčino pismo podsjeća ga na sve ono od čega je pobjegao sklonivši se u velegrad, a sada mu to nedostaje. On se ne voli gledati u zrcalu jer ga i to prisiljava da pogleda istini u oči, a istina jest u tome da su njegove oči u sivilu gradskog života potpuno izgubile sjaj, a na licu mu se pojavio mrtvi mir. Na ovaj način, Nehajev stvara psihički iscrpljenog junaka koji bježi od života i brišući sve što ga buni briše i sebe samoga. Njega majčino pismo ljuti najviše zato što se on ne želi više nadati, a to se vidi iz ovog citata: »U dubini duše, daleko ispod sve te mrtve vanjštine – skriva se u njem još uvijek želja da započne nešto novo, da se trgne iz mehaničkog, mahinalnog života, da životu svom dade sadržaj i smisao.«⁵ Fran je godinama kupio teret i bol u srcu pa ga je to psihički zakočilo i bacilo u monotoniju.

Slijed događaja u ovoj pripovijeci prekinut je retrospekcijom pa od sveznajućeg pripovjedača doznajemo sve o Franovu životu u Beču, i to od prve godine, kada je tu došao pun zanosa i ideala. Na taj se način Nehajev ne drži realističkoga vremenskog slijeda nego se vraća unatrag kako bi objasnio prošlost lika. Možemo reći da su retrospekcija i introspektivno zadubljanje u psihu pojedinca prava modernistička obilježja, koja će Nehajev dalje razvijati i u romanu *Bijeg*. Retrospekcija služi što boljem prikazu loma

---

⁴ Cihlar Nehajev, Milutin, *Ogledi i članci, Pripovijesti*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 81, Matica hrvatska – Zora, Zagreb 1964., str. 284.

⁵ Isto, str. 287.

jednog studenta, a iz nje doznajemo da je za Frana prije jedanaest godina grad bio zagonetka. Beč je tada bio centar zbivanja i značio je odmak od sredine u kojoj je on živio. U Beču se Fran opijao slobodom i znanjem, i on je dopustio da ga grad usisa u svoj šareni vrtlog života. Nije se posvećivao medicini nego je gutao knjige s raznih područja žudeći za znanjem. Htio je isprobati sve pa je često bio na izletima, pijankama i svemu što se u Beču studentima nudilo, a upustio se i u ljubavnu vezu s udanom ženom. Studentski život Beča bio je poznat i Nehajevu, pa Zaninović kaže: »Istina, prikazujući u nizu pripovjedačkih djela (*Veliki grad*, *Zeleno more*, *Bijeg* i dr.) povijest mladih intelektualaca, poraženih u životu, Nehajev je nastojao oblikovati psihološki profil svoga savremenika... No ocrtao je također svoj intimni proces držeći se često u jakoj mjeri momenata iz vlastite ne samo unutrašnje već i vanjske biografije...«⁶ Upravo je zbog ove osobne note Nehajev tako uvjerljiv u opisivanju zamki bečkoga studentskog života, ali i nervoza i strahova koji idu uz to.

Kao pravi predstavnik intelektualaca, Fran razvija i svoju filozofiju. Za životne probleme, nervozu i strahove on krivi mašinu velikoga grada, koja je i od njega učinila mašinu. Njegov životni moto postaje misao kako se treba pokoriti. Majčina pisma u njemu bude čežnju i odvrćaju ga od svakodnevice, ali on nije dovoljno snažan da se usprotivi snažnoj mašini velikog grada. U njega se sve jače javlja čežnja da ne bude mašina, ali se ona ne realizira jer on svoj problem ne gleda racionalno. Za sve krivi velegrad, pa ga i personificira i smatra beštijom. Ovo je citat iz djela: »Htio je da bude velegrađanin, da zna i vidi sve, – a izgubio snagu kraj toga. Nije imao ničega što bi ga vezalo uz rodnu grudu – i tako se sav podao velegradu da je taj od njega učinio bogalja i slabića, upokorio ga i slomio mu i mladost i snagu i volju za život...«⁷ Grad je od Frana napravio takvog velegrađanina koji i Badnji dan provodi u gradskoj kavani, a ne s majkom. Ovdje se Ne-

---

⁶ Zaninović, *Vice*, nav. dj., str. 24.

⁷ Nehajev Cihlar, *Milutin*, nav. dj., str. 297.

hajejv koristi jakom ironijom jer tako Badnjak provode teški bijednici, a ne velegrađani. Na kraju Fran u bunilu više na grad, a borba završava tako što se nađe pod tračnicama, a onda i u crnoj kronici bečkih novina.

U ovoj pripovijeci Nehajev je prikazao tragični lik Frana Mirkovića i slom koji je on doživio u dodiru s Bečom. No, ne mora to biti slom i sudbina studenta nego bilo koga tko se u određenom dijelu svoga života osjeti sam i stran u nekoj sredini. Ponekad ljudi pobjegnu u novu sredinu nadajući se boljem životu, a onda ih ta sredina razočara. Najveća tragedija Frana Mirkovića jest u tome što on sebe dovodi do takvog bunila da uzroke svoje nesreće traži u gradu, a ne u sebi. Istina, okolina je sigurno utjecala na lom ovog čovjeka, ali ona nije jedini uzrok njegovoj nevolji. Za razliku od Frana, čitatelj može zaključiti da je Fran sam kriv za svoje nevolje, a do tog zaključka dolazi i Andrija Milčinović, koji kaže: »U tim je novelama prikazan život u velegradu i Nehajevljevi junaci ondje jednako propadaju. Veliki grad ih upravo guta, nakon što ih je posvema isisao. Nije dakle ni millieu malogradskog ni velegradskog života kriv nevolji tih ljudi. Oni nose klicu svoje propasti u sebi, i s njom su se valjda i rodili. U velegradu ih život tura pod kotače električnog tramvaja, a u malom ih gradu baca u more.«⁸ Modernost Milutina Cihlara Nehajeva proizlazi iz zadržavanja na opisu psihičkih proživljavanja likova i na pokušaju da objasni izvor njihove tragike služeći se introspekcijom. U psihološkom nijansiranju lika Nehajev pokazuje zrelost pravog umjetnika, a zalažući se za individualizam, pokazuje svoje priklanjanje odlikama moderne. Važnost ove novele jest i u tome što ona priprema put za Nehajevljev roman *Bijeg*.

---

⁸ Milčinović, Andrija, »Milutin Nehajev«, u: *Savremenik* IV (1909.), 10-11, str. 582.

3. ANALIZA ROMANA *BIJEG*

Nehajevljev roman *Bijeg* s podnaslovom *Povijest jednog našeg čovjeka* često je proglašavan najboljim romanom hrvatske moderne. To je zato što on znači još jedan korak dalje u procesu defabulacije hrvatskog romana i opisu nutrine životnim nedaćama izmučenoga i nervoznog intelektualca. Prikazujući život Đure Andrijaševića, Nehajev je stvorio roman lika, ali djelo je toliko slojevito da ima i obilježja psihološkoga, društvenog i autobiografskog romana. Osim toga, sadrži i druga obilježja moderne: lirizacija romana, kombinacija različitih tehnika (dnevnik, pismo, retrospekcija, introspekcija) te impresionističko slikanje pejzaža. *Bijeg* je povijest siromašnog primorca Đure od kojeg su svi očekivali da će u Beču postati doktor prava, ali njega su privukle kavane, kazalište, čitanje i pisanje. On prelazi u Zagreb na studij filozofije, a nada se da će tako spasiti i vezu s Verom Hrabarovom. Zatim dobiva mjesto kao suplent u senjskoj gimnaziji, ali malograđanska sredina brzo ga uguši. Vera se u međuvremenu udaje za bogatog odvjetnika, a Đuro tugu utapa u alkoholu. Stric Tomo nasljedstvo ostavlja njegovoj majci, a ona to ostavlja časnim sestrama pa je Đuro i tu razočaran. Bijeda i neprijateljski raspoložena provincijska sredina uništavaju Đuru i on se u očaju baca u more kako bi pobjegao od svega. Cijeli svoj život Đuro je bježao i išao iz sredine u sredinu kako bi izbjegao stvarnost, ali stvarnost se vraćala i uvijek ga iznova poražavala. Đuro je sličan Leskovarovim likovima pa se na površini čini kako ovaj roman i ne donosi neku novost. No, on je toliko slojevit da nas Cvjetko Milanja upozorava kako se Đurina kriza identiteta odvija na više razina: na seksualnoj, moralnoj, prosvjetno-učiteljskoj, socijalizacijskoj, intelektualnoj i filozofskoj razini.⁹ Cilj je ovog rada pozabaviti se sa svakom od tih razina kako bismo što bolje objasnili lik intelektualca koji bježi od stvarnosti u Nehajevljevu djelu.

---

⁹ Usp. Milanja, Cvjetko, »Pogovor«, u: Cihlar Nehajev, Milutin, *Bijeg*, Školska knjiga, Zagreb 2002., str. 246.

Dok Đuro iz Beča putuje kući, po glavi mu se motaju neobične misli. Nespokojan je i hvata ga strah da će u novom svijetu naći nešto nepoznato. Ironizira sebe samoga i poput kakva sadista uživa u svojoj boli. Osjeća sve boljke modernog čovjeka: tjeskobu, melankoliju, klaustrofobiju i nervozu. Nakon takvih stanja hvata ga omaglica iza koje dolazi san. Iz ovoga zaključujemo da taj nevoljni Đuro već na samom početku ima sve preduvjete za poraz. Zbog pretjerane senzibilnosti osjeća svjetsku bol, a ta bol ne da mu mira. O Đurinu liku govori i Vice Zaninović, koji kaže: »Andrijašević, koji ne predstavlja prosječnu ličnost, zamišljen je kao izraz tragičnih nemira modernog čovjeka, nervoznog, tjeskobnog i umornog, koju je on baštinu primio u naslijeđe, pa nije imao dovoljno snage, ni bioloških uvjeta, da aktivnošću ispuni svoj život.«¹⁰ Đuro je lik koji voli mučiti sebe samoga pa često ističe kako ništa ne činimo od svoje volje, a onda se ipak muči grizodušjem i beskrajnim razmišljanjima o nevažnim stvarima.

Na Đurin razvoj i seksualnu krizu identiteta utjecalo je to što je u dvanaestoj godini doznao užasnu tajnu – tajnu o odnosima muškaraca i žena. S obzirom na to da ga je majka odgojila s povećom dozom religioznosti, njemu nije jasno da je dobri Bog ljudima dopustio takve gadosti. Naposljetku, to ga natjera da posumnja u istinu o božanstvu pa religiju zamjenjuje Büchnerom i sličnom literaturom. Za Đuru je značajno to što on nema s kime iskreno porazgovarati pa većinu odgovora traži u knjigama, a to ga onesposobljuje za život jer knjige ne sadrže recepte za njegove probleme. Kod strica Tome u Kraljevici Đuro se zaljubio u Zoru, koja je ondje ljetovala. Ona isprva nije odgovarala njegovoj predodžbi o dva tipa žene: umilnoj djevojčici i požrtvovnoj majci. Nakon ljubovanja, Đuro je razočaran Zorom jer ni ona nije više čista. Nakon neuspjele veze sa Zorom, u njemu se javlja sumnja u književnost. Shvaća da su život i ono što piše u knjigama dvije sasvim različite stvari. Nakon toga razvija svoju filozofiju da treba svršiti sve što prije, a taj lajtmotiv poslije će preoblikovati u još očajniji, a to je da treba

---

¹⁰ Zaninović, Vice, nav. dj., str. 40.

pobjeći. Nehajev je od Đure napravio modernog Hamleta koji nedostatak aktivnosti nadomješta umovanjem.

Osim Zore, za razumijevanje Đure važan je i lik Vere Hrabarove. Dok je zaljubljen u Veru, Đuri je i priroda ljepša. To raspoloženje ne potraje dugo pa se on stane svađati sa sobom samim i prigovarati sebi što se usuđuje kvariti Verin život. Kao i leskovarce, i Đuru opterećuje prošlost. On misli da prošlost ostaje u nama pa ga ono što je napravio Zori koči i u vezi s Verom. Koliko god čovjek bježao od prošlosti i u koju god sredinu otišao, prošlost mu se vraća, tj. nikada ga ni ne napušta. Verini roditelji u Đuri vide slabića pa ga mole da joj se ne javlja dok ne položi ispite, a on se pita zašto se pred njima nije uspravio i obranio. U pojedinim trenucima čitatelj se čak zapita voli li on stvarno Veru, kada mu ta ljubav ne daje dovoljno snage da položi ispite i živi svoj život, ili je problem možda u tome što je njegova pasivna narav jača od ljubavi prema Veri. U trenucima očaja razmišlja o Veri na odru pa kaže da će i on za njom. Na tragediju ga prisiljava i pismo Hrabarovih, ali i obavijest o vjenčanju Vere i odvjetnika Ljubojevića. Iako mu sredina nije bila naklonjena, uz veliku snagu volje mogao je drukčije završiti. Zaključujemo da čak ni ljubav nije dovoljan poticaj za Đuru da skupi snage i promijeni svoj život jer, duboko u sebi, on je odustao od života.

Đurina socijalizacijska kriza ogleda se u njegovim odnosima s okolinom, i to posebno s malograđanskom senjskom sredinom. Čak i prije odlaska u Senj razmišljao je o svojim profesorima koje je uništio malograđanski život, te se prisjeća Turgenjeva, koji govori kako je malogradska sredina samo opravdanje. Već i tada je negdje u sebi bio svjestan što će mu se dogoditi i znao je da će u Senju teško pobjeći od svojih problema, ali se ne buni i odlazi onamo kako bi trenutačno nešto promijenio. U toj maloj sredini nema nekih posebnih događanja, a Đuro spominje kako mu često i jugo smeta. Ovako pripovjedač opisuje Senj i ljude: »Kakvi ljudi, Bože moj! Ma je li moguće da oni zbilja na taj način proživljavaju život?... Nisu ti ljudi zli,

nisu odvrtni. Ali prazni su, užasno prazni. I jednaki – jedan kao i drugi.«¹¹ Ono što Đuru najviše straši jest da će i on postati jednak njima. On se boji da će se i on jednog dana sasvim utopiti u sumornu senjsku atmosferu. U toj atmosferi svi strahovi od kojih je bježao samo će mu postati bliži.

Sumornom Đurinu raspoloženju nikako ne godi početno prijateljevanje s profesorom Lukačevskim. On točno pogađa sve Đurine strahove govoreći kako je i on jednom bio mlad, ali onda ga je zahvatila ta malograđanština. Lukačevskom je sve besmisleno, a mrzi i školu i đake. Zapravo, pod maskom hladnoga i nezainteresiranog čovjeka krije svoje neuspjehe. Učiteljicu Darinku ogovara zbog neuspjele prosidbe, a gorčinu izražava pesimizmom. Iako Đuro zapaža da ima nečega mefistofelskog u Lukačevskom, njegove riječi ponekad zvuče gotovo smisljeno. On se ne slaže s doktorima koji hvale svježi zrak na selu jer seoski zrak ponekad može i zagušiti čovjeka. Ipak, Lukačevski ispada licemjerman jer u kasnijim sukobima neće stati na Đurinu stranu. Razliku između Đure i Lukačevskog objašnjava Vinko Brešić, koji za Đuru kaže: »On nije Lukačevski, tip proračunata i samoživa čovjeka koji svojim značajkama najbolje ističe sve Andrijaševićeve slabosti. Riječ je o hipersenzibilnom, melankoličnome, ali i samosvjesnome intelektualcu koji manjak svoje ambicije, volje i snage (ali i hrabrosti i sreće!) nadomješta povlačenjem u vlastiti svijet, zapravo bijegom od života.«¹² Dakle, Đurin odgovor na učmalost malograđanske sredine jest povlačenje u sebe, a Lukačevskom je najbolja obrana gorčina i pesimizam.

Osim Lukačevskog, u Senju je ocrtna čitava galerija malograđanskih likova koje predvodi ravnatelj gimnazije. On je običan karijerist koji zbog svoje koristi smiruje sve sukobe i tjera Đuru i Lukačevskog da zajedno šetaju senjskim ulicama kako bi izbjegli ogovaranja. Uopće ne sluša svoje nastavnike i ne zanimaju ga njihove ideje nego slijepo slijedi svoj cilj.

---

¹¹ Cihlar Nehajev, Milutin, *Bijeg: povijest jednog našeg čovjeka*, Divič, Zagreb 1996., str. 87.

¹² Brešić, Vinko, »Predgovor«, u: Cihlar Nehajev, Milutin, *Bijeg: povijest jednog našeg čovjeka*, Divič, Zagreb 1996., str. 8.

Upozorava Đuru kako ne smije objašnjavati odveć umno i dopustiti da ga zavedu učenička pitanja, a na taj način ustvari ubija Đurine nade i zadovoljstvo koje mu je pružao slobodniji razgovor s učenicima. Ravnatelj je ironičan lik jer ne vjeruje previše u školstvo i smatra da su učenici zli, pa se ne isplati previše truditi oko njih. Đuru sve to polagano ubija i pita se ima li takav život uopće smisla. Najgore od svega jest to što u Senju nemaš kamo pobjeći jer uvijek ćeš naletjeti na nekoga tko će te gurnuti dublje u očaj. Putujući u Senj, Đuro nije pobjegao ni od čega, samo se još više približio ponoru. Njemu je ta sredina skupa s ravnateljem prvo uskratila psihologiju i prisran razgovor s đacima, a onda su mu ukinuli predstave i zabavu. Oni Đuri ne daju ni da bude lud i propadne kako želi jer u svemu postoje neka njihova pravila kako što činiti. Đuro na kraju za sve svoje nevolje krivi ravnatelja jer ga je on ubio postavljajući mu tolika ograničenja.

Što se tiče ostalih nastavnika, njih možemo podijeliti u dvije skupine. U prvoj su oni koji ne vole Đuru pa mu pakoste, a to su Maričić, Žuvić i Radović. U drugoj skupini nalaze se oni koji se s Đurom družu bez licemjerja, a to su Rajčić, Gračar, Milošević i Jagan. Kod Rajčića je Đuro bio svjedok bijednoj atmosferi i u njegovoj kući vidio je što to znači kada jedan nastavnik ne može prehraniti svoju obitelj. Ono što svim ovim likovima preostaje kao jedini izlaz jest opijanje, pa nije nikakvo čudo što svi oni često završe u krčmi. Sve te kolege Đuro je dijelio na one koji su odvrtni i na one koji, kao i on, čine pogreške. Sve to dovodi ga do zaključka da ne pripada toj sredini jer ga ona tjera da zapinje pri svakom koraku. Dovoljno teško bilo bi mu i da ima bolje prijatelje i uvjete, a u ovakvom nerazumijevanju još mu je i gore. Čak se ni kod prijateljice Minke ne osjeća dobro jer su mu ti ljudi tuđi i zbog toga ne mogu spoznati njegov jad. Koliko ga je sve to izludilo, najbolje pokazuje činjenica da Đuro dok razgovara s ravnateljem radije gleda mrlju vlage na zidu nego njega. I to je zanimljivije od ovih dosadnih ljudi koji ga okružuju i pridonose njegovu konačnom padu.

Možda bismo iz svega što je rečeno mogli izvući zaključak da Đuro nije sposoban za normalan društveni kontakt, ali tomu nije tako. Dokaz

je i njegovo prijateljstvo s Tošom i Jaganom. Toša je Đurin dugogodišnji prijatelj koji živi u Slavoniji i često ga pokušava urazumiti, a Jagan je jedan od nastavnika u Senju koji do kraja ostaje uz Đuru. Toša Đuru upozorava kako je rad dobar lijek protiv melankolije, a Đuro ga nakratko i poslušao. S Tošom se razvija i razgovor o književnosti, pa on ima sličnu funkciju kao i otac Bušinskoga u Leskovarovim *Sjenama ljubavi*.¹³ Toša misli da se u književnosti opisuju sve neki slabići, a to nema veze sa životom na selu. S druge strane, Đuro smatra da seljaci ne znaju ništa o ondašnjoj Hrvatskoj. Toša i Đuro predstavljaju dva različita svijeta jer se Toša zalaže za rad, a Đuro za umovanje. Tošine primjedbe nisu zlonamjerne jer on samo pokušava pomoći prijatelju. Kroz ovaj razgovor Nehajev progovara o dezorijentiranosti mladih ljudi onoga vremena pa Cvjetko Milanja kaže: »Bilo je to khuenovsko i poslijekhuenovsko razdoblje, vrijeme snažne mađarizacije kojoj su se hrvatski intelektualci i umjetnici na različite načine opirali i suprotstavljali.«¹⁴ Nehajev kao da ni sam ne zna je li bolje raditi ili umovati i živjeti u svijetu književnosti. U književnosti Đuro vidi bijeg od dosade života, ali i sam zna koliko je takav bijeg opasan. Onaj tko živi previše u knjigama, na kraju se odvaja od stvarnog svijeta i gubi vezu s realnosti.

U krizi njegova filozofskog identiteta razvija se nekoliko lajtmotiva koji Đuri postaju važni. Misli mu se razvijaju tragično pa prvo govori da mora pobjeći, a onda putovati dalje i propasti. Đuro je pravi pesimist koji nigdje ne nalazi utjehe i ne razvija pozitivne misli, već se zamara nega-

---

¹³ Roman *Sjene ljubavi* Janka Leskovara izlazi 1898. i nastavlja se na autorov dotadašnji rad, u kojem dominiraju pasivni i osjetljivi intelektualci. Glavni je lik Marcel Bušinski, koji, poput mnogih junaka iz moderne, boluje od melankolije i pasivnosti. Njegov otac ne može shvatiti sinovu potrebu za umovanjem pa ga zbog toga kritizira kao što i Toša kritizira Đuru. No, kod Leskovara je bitno i to što se u sukobu Marcela i njegova oca ogleda i sukob između *starih i mladih* u književnosti. Moguće je uspoređivati intelektualce u djelima Leskovara i Nehajeva jer postoje brojne sličnosti.

¹⁴ Milanja, Cvjetko, »Pogovor«, u: Cihlar Nehajev, Milutin, *Bijeg*, str. 233.

tivnima. Možemo reći da je Nehajev svog junaka doveo do potpune moralne, filozofske i svake druge rezignacije. Zato D. Jelčić kaže: »(...) to je čovjek zagledan u sebe, ni u što ne vjeruje, nitko ga ne razumije; to je osamljenik koji gubi ideale i ni velike zamisli, grandiozne ideje, više ga ne privlače.«¹⁵ Đuro je svježije volje dok ne filozofira, ali on se uvijek vraća svom umovanju. On često odlučuje da će od sutra drukčije živjeti, ali onda se već nađe neki razlog koji ga odvraća od toga. Uvjeren je da mu nije namijenjena sreća pa se njegova duševna stanja smjenjuju u rasponu od očaja do tuposti. Svoju gorčinu izražava komedijom *Revolucija u Ždrenju*, ali i to nailazi na negativne kritike. Tom komedijom sve Đurine filozofije padaju u vodu jer time propada i svaki njegov pokušaj obrane od dosade. Tako on utjehu ne nalazi ni u ljudima, ni u okolini, ni u književnosti.

Važno je istaknuti i ulogu pejzaža u djelu jer i on pridonosi sumornoj atmosferi romana. Već na samom početku Nehajev opisuje kišoviti i mutan dan, a i vlagu koja se upija u kosti. Taj je dan sasvim u skladu s tjeskobom koju Đuro osjeća dok mu, zbog crnog neba, i misli postaju crne. Ovo je opis iz knjige: »(...) Đuro je promatrao okoliš, pust i sumoran i bivao sve žalosniji. 'Nisam više mlad, pa zato me se sve tako doimlje. To je zbilja bila luda ideja, drndati se dvadeset i četiri sata do Broda. A najluđe je, što nema nikakvih vidika, ravnica još samo zgušćuje misli.'«¹⁶ Na sličan će način jednoličnost Slavonije opisati i Goran Tribuson u *Sanatoriju*, u kojem će razviti ideju da pejzaž nije nešto vanjsko, nego se nalazi u ljudima.¹⁷ To je sasvim točno za Đuru, čije misli zgušnjavaju i Slavonija i Senj. U Senju on personificira buru, od koje ne može pobjeći, a ne odgovara mu

---

¹⁵ Jelčić, Dubravko, nav. dj., str. 297.

¹⁶ Cihlar Nehajev, Milutin, nav. dj., str. 19.

¹⁷ Roman *Sanatorij* (1993.) Gorana Tribusona pripada fantastičnoj književnosti i ovdje ne želimo reći da se Tribuson inspirirao *Bijegom*, ali je zanimljiv pogled na pejzaž, za koji i Tribuson hoće reći da je relativan. Zanimljivo je i to da je i glavni lik *Sanatorija* Valent Livadić na svoje neobično putovanje u Slavoniju krenuo vlakom, u kojem se osjeća tjeskobno kao i Đuro Andrijašević.

ni jugo jer ga ometa u radu. Jedina mu je utjeha more, koje ga nagoni na misli o smrti. O važnosti pejzaža u Nehajeva govori i S. Lasić, koji kaže: »Svojom nepromjenljivošću ona kreira i nepromjenljive crte ljudi koji je obitavaju. Inspirirati se prirodom jednog kraja, spoznati karakter pejzaža u izvjesnom smislu znači shvatiti ljude koji tu žive.«¹⁸ Možemo reći da su kod Nehajeva psihološka pozadina i priroda uvijek u uskoj vezi jer, priroda može najbolje ocrtati raspoloženja lika. Slikajući prirodu i tmurno nebo, Nehajev nam pomaže da shvatimo Đurino raspoloženje.

Logično, sve nas ove krize Đurina identiteta dovode do tragičnog i nesretnog završetka. Đurina jedina želja postaje da umre nepoznat i neoplakan, a ona se javlja zato što se on osjeća osamljeno. Kada ostane sam, progone ga strašne misli i tada shvaća da ne može pobjeći od sebe samoga. Njegova bol postaje fizička pa nas ne čudi što halucinira. Ni na kraju Đuro ne uspijeva odgonetnuti zagonetku svog života pa kaže: »Gadan, tužan bio je moj život. A tko je kriv? Mislio sam o tom – i nisam riješio zagonetke. Je li moj odgoj, što su me učinili pjesnikom i literatom i dali mi zahtjeve kojih život nije mogao ispuniti? Je li ljubav za Veru koja se nije mogla dobro svršiti radi bijede i siromaštva moje službe? Jesu li ljudi oko mene – taj mali grad, zloban i sitničav? Je li alkohol, sanjarenje, slabost živaca, bolest duše?«¹⁹ Ne nalazeći odgovora, Đuro svoj život bijedno skončava bacivši se u more i time šalje poruku o sudbini hrvatskoga intelektualca tog vremena. Ovim romanom Nehajev je ostavio neizbrisiv trag u hrvatskoj književnoj povijesti jer je svojom zrelošću i naobrazbom hrvatski roman približio europskom, ali je ipak u njega utisnuo i pečat originalnosti. Vrijednost *Bijega* jest u tome što konfesionalnom notom i psihologiziranjem privlači i današnjeg čovjeka. Kroz povijest Đure Andrijaševića, Nehajev govori i o sumnjama i strahovima koji mogu snaći bilo koga, pa time ovaj roman nadilazi okvire svoga vremena.

---

¹⁸ Lasić, Stanko, »Nehajev u doba moderne«, u: *Kolo*, V (CXXV) (1967.), 1-2-3, str. 87.

¹⁹ Cihlar Nehajev, Milutin, nav. dj., str. 209.

4. ZAKLJUČAK

Govoreći o Franu Mirkoviću i Đuri Andrijaševiću, Nehajev progovara o problemu mladih intelektualaca koji pokušavaju putovanjem i životom u novoj sredini riješiti svoje probleme, ali to se ne događa. Oni od stvarnosti ne mogu pobjeći jer u novoj geografskoj sredini problemi ne odlaze nego se samo još umnažaju. U pripovijeci *Veliki grad* glavni junak Fran nalazi se u velikoj sredini, a u *Bijegu* se glavni junak Đuro nalazi u malograđanskoj sredini. Veliko i malo mjesto odlično služe kao usporedba i pokazuju kako uopće nije problem u sredini u kojoj se ti likovi nalaze; problem je u njima samima. Njihovo neprekidno traganje i bježanje ne okončava se dolaskom u novu sredinu nego se i ondje nastavlja. I jedan i drugi lik predstavljaju osjetljive intelektualce koji gube bitku sa životom jer se nigdje ne mogu smiriti. Fran nije našao ni znanje ni mir u Beču nego ga je život opio i on se potpuno izgubio u dosadnoj svakodnevicu. Đuro se u senjskoj malograđanskoj sredini osjećao jako loše jer ga je okružje gušilo, a svaki njegov slabašni pokušaj rješavanja problema završavao je neslavno.

Nehajev u svojim djelima stvara likove životom poraženih intelektualaca i na taj način slika svoju generaciju. U zbirci pripovijedaka koja nosi naziv *Veliki grad* Nehajev je, govoreći o slomu mladih intelektualaca, pripremio put za svoj roman *Bijeg*. Govoreći o ljudima koji su se isprva zanosili idealima i pohlepno upijali sve znanje ovoga svijeta, a onda počeli sumnjati u te svoje ideale i temeljne vrijednosti, Nehajev govori o svojem iskustvu življenja. Upravo je zbog te iskrenosti i osobne note njegov Andrijašević blizak i današnjem čitatelju. Kritika je *Bijeg* proglašavala najboljim romanom moderne zbog defabulacije i stavljanja naglaska na duševnu aktivnost lika, a na čitatelje je ovaj roman ostavljao jak dojam jer su u Đuri svi vidjeli jedan mali dio sebe. Đurina vječna neodlučnost, rezignacija i osamljenost osjećaji su s kojima se svatko može poistovjetiti. Kada Nehajev crta talentiranoga i preosjetljivog umjetnika, on stvara modernog Hamleta koji sumnja u uspjeh, vrednote i sebe samoga. Tako i Fran i Đuro

zaključuju da nakon bijega u novu sredinu treba bježati dalje od života, i na kraju ne misle na geografiju nego zaključuju da opterećeni nevoljama trebaju skončati svoj život. Nehajev je spoznao da ima nečega magičnog u tim rezigniranim intelektualcima jer se u nutrini njihove duše nalaze još neistraženi krajolici.

LITERATURA

- Cihlar Nehajev, Milutin, *Bijeg*, Školska knjiga, Zagreb 2002.
- Cihlar Nehajev, Milutin, *Bijeg: povijest jednog našeg čovjeka*, Divič, Zagreb 1996.
- Cihlar Nehajev, Milutin, *Ogledi i Članci; Pripovijesti*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 81, Matica hrvatska – Zora, Zagreb 1964.
- Frangeš, Ivo, »Milutin Cihlar Nehajev«, u: *Riječka revija*, XI (1962.), 3-4, str. 16-23.
- Jelčić, Dubravko, *Povijest hrvatske književnosti*, Naklada Pavičić, Zagreb 2004.
- Lasić, Stanko, »Nehajev u doba moderne«, u: *Kolo*, V (CXXV) (1967.), 1-2--3, str. 50-92.
- Milčinović, Andrija, »Milutin Nehajev«, u: *Savremenik*, IV (1909.), 10-1, str. 577-583.
- Nemec, Krešimir, »Nehajev, Milutin«, u: *Leksikon hrvatskih pisaca*, urednik Krešimir Nemec, Školska knjiga, Zagreb 2000., str. 525-526.
- Nemec, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana: 1900. do 1945. godine*, Znanje, Zagreb 1998.
- Nemec, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. stoljeća*, Nakladni zavod Znanje, Zagreb 1994.
- Novak, Slobodan Prosperov, *Povijest hrvatske književnosti; između Pešte, Beča i Beograda*, Marjan tisak, Split 2004.
- Šicel, Miroslav, *Hrvatska moderna: kritika i književna povijest*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 71, Matica hrvatska – Zora, Zagreb 1975.

Šicel, Miroslav, »Književnost moderne«, u: *Povijest hrvatske književnosti*, Liber, Mladost, Zagreb 1987.

Žmegač, Viktor, *Duh impresionizma i secesije: studije o književnosti hrvatske moderne*, Biblioteka L, Zagreb 1997.

JOURNEY AS A WAY OF ESCAPE AT NEHAJEV'S INTELLECTUALS

S u m m a r y

This article analyses Nehajev's story *The Big City* and his novel *The Escape*. Through a detailed analysis of the plot and the main character in the story, we come to the conclusion that it is only the preparation of the journey for creating similar and more elaborate characters in the novel. The analysis of the story and the novel shows that Nehajev creates psychologically exhausted characters whose identity crises are researched in this work. Nehajev's characters are reflections of the time in which the writer lives when disorientation of the young was a common thing. By comparing the influence of the urban environment from the story, and mediocre environment from the novel, the author comes to the conclusion that with Nehajev's characters the problem is not in their environment, but that it lies within themselves. In both, the story and the novel, the author emphasizes the importance of two methods which Nehajev uses in describing his characters, and they are retrospection and introspection. The presence of these two methods proves the fact that Nehajev goes a step further from J. Leskovar in psychoanalysis and research of the inner life of his characters. Just because of that, his novel *The Escape* is usually considered the best novel in Croatian modern.